

DERVİŞ MİSKÎN'İN NAMÂZ MANZÛMESİ

DERVİŞ MİSKÎN'S PRAYER POETRY

Doç.Dr. Muhammet KUZUBAŞ

Kocaeli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kocaeli/Türkiye
ORCID :0000-0001-2345-6789

Reference Kuzubaş, M. (2020). "Derviş Miskîn'in Namâz Manzûmesi", Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:5, Issue: 15; pp:351-360

ÖZET

Türk edebiyatında İslâmî kültürün tesiriyle farklı dini konularda binlerce eser yazılmıştır. Halkta İslâmî bilincin yerleşmesinde bu eserlerin önemli katkıları olmuştur. Şiirin akılda kalıcı yönünü dikkate alan şairler, kolay ezberlenmesi ve sonraki nesillere aktarılmasının kolay olması sebebiyle dinî konuları anlatırken şiiri bir araç olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda diğer dinî konuların yanında ibadetlerin önemini anlatan eserlerin sayısı az değildir. Çalışmamızda, tekke-tasavvuf kültürü dairesinde namazla ilgili yazılmış olan bir manzûmeden bahsedilecektir. İncelediğimiz ve metnini verdiğimiz manzûme Miskîn adlı bir şairin 45 dörtlükten oluşan bir eseridir. Sade bir dille yazılmış olan manzûme, bir fıkıh kitabı değildir. Manzûmede namazın önemi ve namaz kılmayanların durumu şairin perspektifinden sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Edebiyat, İslâmî Edebiyat, Şiir, Namaz, Miskin.

ABSTRACT

Thousands of works have been written on different religious subjects under the influence of Islamic culture in Turkish literature. These works made important contributions to the establishment of Islamic consciousness in the public. Poets, who take into account the catchy aspect of poetry, used poetry as a tool when describing religious subjects because it is easy to memorize and transfer to next generations. In this context, the number of works explaining the importance of prayers along with other religious subjects is not few. In our study, a poem written about prayer in the dervish lodge-sufism culture will be mentioned. The poem that we have examined and given its text is a work of a poet named Miskîn, consisting of 45 quatrains. In the poet, the importance of prayer and the situation of those who do not pray are presented from the poet's perspective.

Keywords: Classical Literature, Islamic Literature, Poetry, Prayer, Miskin.

1. GİRİŞ

İslamiyet'in kabulünden sonra teşekkül eden Türk edebiyatının dayandığı temel kaynaklardan en önemlisi İslâmî kültürdür. Osmanlı döneminin sosyal ve kültürel yapısından dolayı genellikle iyi bir dinî eğitim almış olan klâsik edebiyat şairleri, şiirlerinde dinî unsurlara sıklıkla yer vermişlerdir.

Dinî kültürün şiirde kullanımını temelde üç şekilde ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi, İslâmî hassasiyet içeren; dinî kavram, kaide ve inanışları şiirin etkileyici kudretiyle muhataplara aktarmayı ve bu vesileyle bir nevî tebliğ vazifesini ifa etmeyi amaçlayanlardır. Genellikle sanat gayesi güdülmeyen bu tür eserlerde şairlerin amacı Allah ve Peygamber sevgisini gönüllere naksetmek, İslâm'ın güzelliklerini aktarmak, dimağlarda ilahî bir iz bırakabilmektedir. Bu eserlerde İslâm dairesinden ayrılan insanın akibetinin hayır olmayacağı da ifade edilerek uyarılara da yer verilir. İslâmî Türk edebiyatının ilk temsilcilerinden olan Ahmet Yesevî'nin "hikmet"lerini; Yûnus'un ilâhilerini; mevlid hikâyelerini; Geyik Destanı, Güvercin Destanı, Kesikbaş Destanı gibi küçük hikâyeleri ve ibadetlerin önemini anlatan manzûmeleri bu kapsamda değerlendirebiliriz. İslâm'ın sevdirilmesini amaçlayan Ahmed Yesevî, Yûnus Emre, Hacı Bektaş-ı Velî, Hacı Bayram-ı Velî, Aziz Mahmud Hüdâyî gibi birçok şahsiyetin, ibadetlerin fikhî yönlerini zikretmekten ziyade İslâm ahlâkını öğretmek "Müslüman"ca yaşanmasını temin etme ve insanlara İslâmî şuur kazandırma gayretinde olduklarını söyleyebiliriz.

İkincisi grup eserler, ilmî yönleri ağır basan ve hatta bu sebeple medreselerde de okutulanlardır. Çoğunlukla Arapça veya Farsçadan tercüme şeklinde karşımıza çıkan bu tür eserlere Kerîmî'nin Manzûmetü'l-Fıkh'ı, Gülşehrî'nin Kudûrî Tercümesi, Seyyidi'nin Manzûme-i Fıkh-ı Keydânî'si vb. örnek verilebilir. Gubârî'nin

Hac Manzûmesi, Nâlî Muhammed Efendi'nin *Manzûme der Menâsiki'l-Hacc*'ı, İlmî Dede'nin *Manzûme-i Ferâ'iz*'i ve Hüseyin bin Ali'nin aynı addaki eseri ibadetle ilgili yazılan manzûmelerdendir.

Son olarak da, İslâmî bir tebliğ gayesi gütmeyeceği ve genel anlamda diğerleri gibi dinî bir muhtevaya sahip olmadığı hâlde inanç ve gelenekler dairesinde İslâmî kültürün tesirinin tezahür ettiği eserlerdir. Herhangi bir divanda, mesnevîde ya da başka manzum bir eserde az veya çok ayet ve hadislere yer verildiği, farklı vesilelerle genel İslâmî inanışlara temas edildiği ve namaz, oruç, hac, zekat, zikir gibi ibadetlerin çeşitli yönlerine değinildiği görülmektedir. Mesela,

Men fakîrem sen ganî vergil zekât-ı hüsn

Şer' içinde hem manadur hem sana vâcib zekât¹

beytinde Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok ayette geçen "zekat" ibadetine atıfta bulunularak güzellik zengini olan sevgilinin bu "güzellik nimetinden" mahrum olan âşığa zekatını vermesi gereğine işaret edilmiştir.

Yapışuben dile hâcet o mehün zülfüne kim

"Leyletü'l-Kadr"dur anun birisi biri "Berât"²

beytinde ise Kadir ve Berât gecelerinde yapılan ibadetlerin ehemmiyetine işaret eden ayet ve hadislerden yola çıkılmıştır. Bu iki beyitte şairlerin gayesi doğrudan bir tebliğ ya da ibadetlerin ehemmiyetini vurgulamak değildir. Âşık-maşûk ilişkisi çerçevesinde meramını anlatmak isteyen şairin İslâmî unsurları (ayet, hadis ve inanışlar) bir dayanak, delil ve şahit olarak göstermesi söz konusudur.

Çalışmamızda birinci grup olarak nitelediğimiz eserler arasında sayabileceğimiz bir namaz manzûmesi ele alınmaktadır. Yukarıdaki tasnifimiz dairesinde birinci grup eserler içinde zikredebileceğimiz manzûmede namaz ibadetinin ehemmiyetine vurgu yapılmakta, namaz kılmayan insanların durumu ortaya konmaya çalışılmaktadır.

2. MİSKÎN'İN "NAMAZ MANZÛMESİ" ADLI ESERİ

Hadîs-i şerîfte "dinin direği" olarak nitelenen namaz ibadetiyle ilgili yukarıda da kısmen zikredildiği gibi birçok eser kaleme alınmıştır. Manzum, mensur veya nazım-nesir karışık olarak kaleme alınan bu eserlerde sanat ortaya koyma niyeti olmadığı açıktır. Edebiyatımızda namazla ilgili eserlerden birisi de Miskîn adlı bir şair tarafından yazılan Namaz Manzûmesi'dir. Eserin telif tarihi belli değildir. Dörtlüklerle ve 8'li hece ölçüsüyle yazılan manzûmede iki farklı redif kullanılmıştır. İlk dört dörtlüğünün redifi "dimiş" iken sonraki 41 dörtlüğün redifi "bey-namâz"dır.

Manzûmenin başlığı "*Hazâ Bey-namâz İlâhîsi*" şeklinde harekelenmiştir. Manzûmenin redifi durumunda olan *bey-namâz* kelimesi *Farsça bî-namâz* kelimesinin halk arasındaki söyleniş şeklidir. Halk söyleyişine uygun olacağını düşündüğümüz için metinde *bey-namâz* şeklinde okumayı tercih ettik.

Manzûme, namazın şartlarını ve rükünlerini anlatan veya namazın kılımış şeklini öğreten fikhî bir eser değildir. Manzûme, İslâmî hassasiyeti üst seviyede olan bir sūfinin namaz kılmayan kişilerle ilişkileri düzenlemede Müslümanlara yönelik tavsiye ve nasihatlerini içeren bir mahiyete sahiptir. Herhangi bir sanat gayesi gütmeyen müellif, sade bir Türkçeyle yazdığı manzûmesinde namazın insan üzerindeki etkilerine işaret ederek, namaz kılmayanların durumlarını ortaya koymaya çalışır. Namaz kılmayanlar ağır bir dille eleştirilir, hatta hakarete varan ifadelerle tavsif ve tasvir edilir. Eserin yazıldığı dönem düşünüldüğünde namaza verilen ehemmiyeti gösteren bu tavsif ve tasvirler, kötüyü göstererek iyiye yönlendirme anlayışı dâhilinde düşünülebilir. Manzûme birçok mısrayla nasihat içeren niteliktedir. Bu bağlamda tür olarak nasihat-nâme özellikleri gösterir. Namazla ilgili buna benzer eserlerin namâz-nâme adıyla bir edebî türü karşılayabilmesinin de mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

¹ Fuzûlî (1997). *Divan*. (Haz: K. Akyüz, S. Beken, S. Yüksel; M. Cumbur), Ankara: Akçağ Yayınları (40/3).

² Ahmet Kırkkılıç (1998). *Sultan Üçüncü Murad Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'ndan Seçmeler*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 68.

3. MÜELLİF HAKKINDA

Manzûmenin müellifini mahlasın geçtiği son bölümden tespit edebiliyoruz:

1. Nüsha Çarkçı Miskîn gör ne dimiş Bârîye şükr eyle dimiş Bu sözleri lezîz söylemiş Vay ne zâlimdür bey-namâz	2. nüsha Miskîn dervîş gör ne dimiş Bârîye şükr eylemiş Âb-dest namâz gör ne dimiş Vay ne Yezîddür bey-namâz
---	---

Her iki nüshanın son dörtlüklerinde şairle ilgili ortak olarak geçen mahlas Miskîn'dir. Birinci nüshada şairin ismi Çarkçı Miskîn olarak geçmektedir. Çarkçı kelimesinin çarıkçı olarak anlaşılması daha makuldür. İkinci nüshada ise Miskîn kelimesinden sonra Dervîş kelimesinin eklendiği görülmektedir. *Çarkçı Miskîn* veya *Miskîn Dervîş* şeklinde ismi zikredilen şairin tavsifinde kullanılan kelimelerin ayrıntılı bir bilgiye sahip olmadığımız hayatı hakkında ipuçları verdiğini söyleyebiliriz. Hem şiirin üslubu hem de şairle ilgili kullanılan kelimeler, onun tekke-tasavvuf kültürü içinde yetişen veya o kültürden etkilenen bir kişi olduğunu ortaya koymaktadır.

3. ESERİN NÜSHALARI

Çalışmamız, eserin iki nüshasına dayanmaktadır. Birinci nüsha, Milli Kütüphane Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 06 Hk 4383/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.³ Bu nüsha, 5 eserin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş 94 varaklık bir külliyat içindedir. Külliyat Birgivî Mehmed Efendi'nin Vasiyet-nâme'si ile başlar, müellifi meçhul Risâle-i Fıkhiyye ve Risâle-i Mev'ize ile devam eder. Namâz Manzûmesi'nin ardından son eser İbrahim Efendi'nin Risâle-i Zikr-i Cehri'sidir. Mehmed bin İbrâhîm tarafından 1138 (1724) tarihinde istinsah edilen nüsha 45 dörtlüktür.

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 2139/2 kayıt numarasında bulunan diğer nüsha 1186 (1172) istinsah tarihlidir.⁴ Nüshanın müstensihi belli değildir. Harekeli nesihle yazılan nüsha 75 varaklık bir külliyat içerisindedir. Külliyatta Sâdıkî'nin Hakâ'ik-i Şükür-nâme'si, Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necât'ı, müellifi belli olmayan Mevlid Hikâyeleri ve Dâstân-ı Gurbet adlı küçük bir manzûme yer almaktadır. Bu nüshadaki Namaz Manzûmesi ise 38 dörtlükten oluşmaktadır.

3. METİN

HAZÂ BEY-NAMÂZ İLÂHÎSİ⁵

AÖ 77b İşit ey bey-namâz olan
MK 8a Ol yüce Allah ne dimiş
Çıksun yerimden göğümden
Ġayrı⁶ tañrı bulsun dimiş

Yumaz elini yüzünü
Gözler cehennem yolunu
Ölümi hınzır ölümü
K̄o îmânsız olsun dimiş

İnsân yaradıldıñ sen de

³ Metinde AÖ nüshası olarak gösterilmiştir.

⁴ Metinde MK nüshası olarak gösterilmiştir.

⁵ Başlık MK'de yer almaktadır. AÖ'de başlıkla bulunmamakla beraber metinden önce şu beyit yazılıdır:

Qıl namâzı kim sa'âdet tâcıdur
Şöyle bil ki mü'ominüñ mi'Örâcıdur

⁶ Ġayrı / özüne AÖ

Yüz bin la'net iner günde
Seksen biş yıl cehennemde
Yaşsam gerek bilsün dimiş

Dünyā yalan imiş yalan
Cümle gider bunda gelen
Bey-namāz ile dost olan
Beni⁷ düşmān bilsün dimiş

Bey-namāza virme selām
Yedügi geydügi hārām
ŖAzāb olur şabāh aḥşam⁸
Çirkin yüzlüdür bey-namāz

MK 8b Eli ayağı şağ ola
Andan şafālı ağ⁹ ola
Köpekler andan yeg ola
kara¹⁰ yüzlüdür bey-namāz

Mü'ezzinler bekleyecek¹¹
Cemā'at şaf şaf olıcağ
Kaçar imāmı göricek
Hey¹² ne mel'ündür be-namāz

Bey-namāz sûretde beşer
Şeytān kulağına işer
Ölümi göricek şaşar
Hey ne žālimdür¹³ bey-namāz

AÖ 78a Bey-namāzın hayf cānına
Şeytānlar gelür yanına
Hem kaşd ide imānına
Vay ne merdüddür¹⁴ bey-namāz

⁷ beni / bana AÖ

⁸ aḥşam / şām AÖ

⁹ ağ / aḥ MK

¹⁰ kara / çirkin AÖ

¹¹ bekleyecek / bekleyincek MK

¹² hey / gör MK

¹³ key ne žālimdür / vay ne mel'ündür MK

¹⁴ merdüddür / mel'ündür MK

Bey-namāzı Allāh sevmez
 Resūliñ ümmeti olmaz
 Cennetiñ қоқısın tuymaz
 Vay ne mel'Öündür bey-namāz

Bey-namāzdan murdār yoқdur
 Śıgır gibi қарнı тоқdur
 Namāz yüregine oқdur
 Hey ne žālimdür bey-namāz

Zinhār қоңşuluқ eyleme
 Etmegi gelürse yeme

MK 9a

Sen aña Müslimān dime
 Gör ne mel'Öündür¹⁵ bey-namāz

Elin yüzün yumaz
 Śaçın¹⁶ śaқālıñ taramaz
 Bir işi Ĥaққа yaramaz
 Қара yüzlüdür bey-namāz

Evi var mescid yanında
 Yüzi yoқ Ĥaқ dıvānında
 Қorlar kāfir mezārında
 Vay ne mel'Öündür bey-namāz

Bey-namāz ile oturma¹⁷
 Ĥasta olsa ĥālin¹⁸ śorma
 Öürse namāzın қılma
 Vay ne žālimdür¹⁹ bey-namāz

Bey-namāza virme қızıñ
 Giceye döner gündüzüñ
 Ecel gelür hem aңsızın²⁰

¹⁵ mel'Öündür / ĥıñzırdür MK

¹⁶ śaçın / hem AÖ

¹⁷ bey-namāz ile oturma / śaçın bey-namāzla turma AÖ

¹⁸ ĥasta olsa ĥālin / ĥasta olursa ĥātırın AÖ

¹⁹ žālimdür / köpekdür AÖ

²⁰ hem aңsızın / aңsızın AÖ

Hey ne gāfildür²¹ bey-namāz

Bey-namāzıñ kızın alma

Günāh deñizine²² talma

Kendüñi tamuya salma

Gör ne köpekdür bey-namāz

AÖ 78b

Dutmaz resülün sözünü

Balcığa depsem yüzünü

Vursam²³ çıķarsam gözünü

Āh ne žālimdür²⁴ bey-namāz

MK 9b

Bey-namāzıñ qalbi qara

Ĥaķ qatına nice vara

Yarın maħşerde yerine²⁵

Çirkin yüzlüdür bey-namāz

Şabāh olunca²⁶ gerinür²⁷

Āb-dest almağa erinür

Yarın maħşerde yerinür

Qara yüzlüdür bey-namāz

Yatır toñuz²⁸ gibi horlar

Qalkar eşek gibi ırlar

Anı cehenneme²⁹ qorlar

Qızıl³⁰ gözlüdür bey-namāz

Bey-namāz kelbiñ biridür

Cehennem anıñ yeridür

Münāfiqlar serdāridür³¹

Şöyle melŲündür bey-namāz

²¹ hey ne gāfildür / gör ne ĥınzırdur MK

²² deñizine / deryāsına MK

²³ vursam / ursam AÖ

²⁴ āh ne žālimdür / vay ne melŲündür MK

²⁵ maħşerde yerine / qopar yüz qara yerine AÖ

²⁶ olunca / olıcaķ MK

²⁷ gerinür / göyinür AÖ

²⁸ toñuz / ĥınzır MK

²⁹ anı cehenneme / cehennem içre AÖ

³⁰ kızıl/ qara AÖ

³¹ münāfiqlar serdāridür / Ĥaķ rahmetinden beridür MK

Āb-destsiz yir çöregi
 İnşāallāh ağrır yüregi
 Olur tamunuñ diregi
 Gör ne melŖündür³² bey-namāz

Bey-namāz şeytān ardaşı
 Hiç secdeye oymaz başı
 Eger erkek eger diři
 Cümle melŖündür bey-namāz

Bey-namāz Ħaın merdūdı
 İtmez rükŖŖı sŖcŖdı
 Olur mŖŖminler cŖhŖdı
 Vay ne zālimdŖr bey-namāz

MK 10a Bey-namāz Ħaın dŖřmeni
 Āteřden olur kefeni
 Gice gŖndŖz yanar teni
 Vay ne melŖündür bey-namāz

Ħa anı merdŖd eylemiş
 řeytān ulađına yol eylemiş

AŖ 79a İslām nedŖr hiç eylemiş
 Vay ne melŖündür bey-namāz³³

Namāzdur cennete oyan
 Namāzdur gŖnāhı yuyan³⁴
 Bey-namāzda olmaz ĵmān
 Vay ne gāfildŖr bey-namāz

Namāzı ılan ider hŖzŖr
 abri olur toptolu nŖr
 Aa nařĵb olur hem hŖr³⁵

³² melŖündür / zālimdŖr MK

³³ Bu dŖrtlŖk MK'de yoktur.

³⁴ 1. ve 2. mısraları yerleri MK'de değişiktir.

³⁵ Aa nařĵb olur hem hŖr / Hem aa nařĵb olur hŖr MK

Ƙara yüzlüdüŕ bey-namāz

Namāz ƙılan sever Ħaƙƙı

Namāz ƙılmayandur ŝaƙı

Secde itmedi ŝeytān fakı

Vay ne köpekdür bey-namāz³⁶

Bey-namāzıñ dıñı harāb

Her gün olur aña Óazāb

Šu yirine iƙer türāb

Çirkin yüzlüdüŕ bey-namāz³⁷

Bey-namāz ƙatı murdārdur

Maƙberese anıñ tardur

Melekler andan bızārdur

Gör ne melÓündur bey-namāz

Bey-namāzıñ yoƙdur imānı

Gitmiŝdür³⁸ ŝekk ü gümānı

Šeytān olur tercümānı

Gör ne melÓündur³⁹ bey-namāz

Müómin⁴⁰ geƙinür dünyāda

Münāfiƙ olur tenhāda

Oğlı ƙızı Ħarām-zāde

Gör ne žālimdür bey-namāz

Mescid yanına varamaz

Namāz ƙılanları göremez⁴¹

Bey-namāz uƙmađa giremez

Vay ne žālimdür⁴² bey-namāz

³⁶ Bu dörtlük MK'de yoktur.

³⁷ Bu dörtlük MK'de yoktur.

³⁸ gitmiŝdür / gitmiŝ MK

³⁹ melÓündur / köpekdür MK

⁴⁰ Müómin / Müslimān MK

⁴¹ İlk mısra AÓ'de ŝöyledir:

Ol žālim **tañlayıcaƙ**

Furmaz namāz ƙılanları göremez

⁴² Žālimdür/ köpekdür žālimdür köpekdür

Zinhār qoŋşuluqda qomaŋ
 Etmegi gelürse yimeŋ
 Siz aŋa müslümān dimeŋ
 Hey ne melŌündür bey-namāz⁴³

AÖ 79b Bulduĝını sıĝırca yir
 Gerekse var öĝüt vir
 Qulaĝı iŝitmez gözi kör
 Hey ne melŌündür bey-namāz⁴⁴

Niçe müōminleri görse
 Biŋ kere öĝüt virilse
 Futmaz eger ölüŕ ise
 Vay ne žālimdür bey-namāz⁴⁵

Namāz qılmayan kişi
 Yaramaz iŝdür teŝviŝi
 Eger irkek eger diŝi
 Cümle melŌündür bey-namāz⁴⁶

MK 10b Gözlerinden çapaq aqar
 Söyler ise hātır⁴⁷ yıqar
 Dört mezheden taŝra çıqar
 Vay ne melŌündür⁴⁸ bey-namāz

Namāz qılmayan nāŝidür
 Ŗeytān anıŋ qardaŝıdır
 Münāfıqlarıŋ baŝıdır
 Ŗöyle melŌündür⁴⁹ bey-namāz

Bey-namāz ŝeytān atıdır⁵⁰
 Cehennemini hem etidür

⁴³ Bu dörtlük MK'de yoktur.

⁴⁴ Bu dörtlük MK'de yoktur.

⁴⁵ Bu dörtlük MK'de yoktur.

⁴⁶ Bu dörtlük MK'de yoktur.

⁴⁷ söyler ise hātır / Söyleseŋ hātırıŋ MK

⁴⁸ vay ne melŌündür / gör ne cünübdür AÖ

⁴⁹ melŌündür žālimdür MK

⁵⁰ bey-namāz ŝeytān atıdır / ol ŝeytāniŋ hem atıdır AÖ

Toñuzdan dañi kötödür
Vay ne žalimdür⁵¹ bey-namāz

İRte olduğını görür
Yorđanı başına bürür
Hınzır gibi murdār ölür
Vay ne melŖündür⁵² bey-namāz

Yir tāze tāze çöregi
İnşāallāh ağrıya yüregi
Olur tamunuđ diregi
Hey ne melŖündür bey-namāz

Çarççı Miskîn⁵³ gör ne dimiş
Bārīye şükr eyle dimiş
Bu sözleri leżız dimiş⁵⁴
Vay ne Yeziddür⁵⁵ bey-namāz

Temmetü'l-kitāb bi-Ŗavni'llāhi'l-meliki'l-vehhāb
Mehmed bin İbrāhim el-Hātibü'l-CāmiŖu ŖAli Paşa fī beldeti Toğad⁵⁶
1138 (1724)

KAYNAKÇA

Fuzûlî (1997). *Divan*. (Haz: K. Akyüz, S. Beken, S.Yüksel; M. Cumbur), Ankara: Akçağ Yayınları.

Ahmet Kırkkılıç (1998). *Sultan Üçüncü Murad Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'ndan Seçmeler*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

⁵¹ žalimdür / köpekdür MK

⁵² vay ne melŖündür / gör ne cünübdür AŖ

⁵³ Çarççı Miskîn / Miskîn derviş MK

⁵⁴ Dimiş / söylemiş AŖ

⁵⁵ Yeziddür / žalimdür MK

⁵⁶ Bu bölüm AŖ'de yer almaktadır.